

G. W. Huygens, *Hendrik Tollens. De dichter van de burgerij. Een biografie en een tijdsbeeld* (Rotterdam-'s-Gravenhage: Nijgh & Van Ditmar, 1972, 305 blz., f 57,50).

Weinig lezers van de *NRC* zullen de wijzigingen die het redactioneel beleid van hun lijfblad de laatste jaren heeft ondergaan negatief beoordelen. Het zou me echter niet verbazen als hun aantal overtroffen werd door hen die het betreuren dat zij blijkbaar voortaan verstoken zullen blijven van de beschouwingen die de neerlandicus G. W. Huygens zo nu en dan mocht wijden aan figuren uit onze oudere, meest negentiende-eeuwse letterkunde, wier artistieke betekenis weliswaar meestal zeer gering was, maar die historisch gezien vaak lang niet onbelangrijk zijn. De verdienste van Huygens was, dat hij, waar een literaire rehabilitatie niet mogelijk was, die ook niet forceerde, maar er vaak wel in slaagde door zijn bijzondere historische benadering belangstelling voor zijn schrijvers te wekken.

Deze kwaliteiten vindt men terug in het boek over Tollens: niet alleen dat de bewonderde 'volksdichter' (volk = het Nederlandse volk) als mens en als poëet interessanter is dan zijn reputatie - of misschien nu zijn onbekendheid - doet verwachten, maar de lectuur van Huygens' studie heeft althans bij mij de wens doen opkomen de omslag van 'de 18e eeuw' naar 'Biedermeier en Victoria' eens nader te bekijken. Huygens stelt zich uitdrukkelijk op een zuiver 'cultuur-historisch standpunt', beproeft geen 'moderne literair-esthetische benadering' (11), bij welke verklaring hij zelf aantekent: 'Zo is dit dus in zeker opzicht een ouderwets boek geworden'. Dat is juist. Maar men moet er niet aan denken wat een 'close-reader' of structuralist gewrocht zou hebben.

Huygens' biografie (en tijdsbeeld) van de Rotterdamse dichter Hendrik Tollens (1780-1856), volksdichter bij uitstek door zijn naar kwantum geweldig oeuvre van huiselijk dicht en onacht en zijn expressie van vaderlandsliefde in epen (Nova Zembla met regels als 'En Nova Zembla hoort de psalmen van Datheen...', Hier houdt de spreker stil - hij snikt, hij kan niet meer...') en liederen (Wien Neêrlands Bloed) is de eerste levensbeschrijving na ds Schotels *Tollens en zijn tijd*, verschenen in 1860, het jaar waarin in Rotterdam's dichters standbeeld in tegenwoordigheid van koning, prins Frederik en verscheidene ministers onthuld werd. Schotels boek was trouwens óók een monument voor de nationale instelling die de dartele patriotse jongeling van de jaren 1790 geworden was: een hagiografie (aldus Huygens) die in de eerste plaats dichtwerk en samenvattingen geeft met daaromheen feiten uit Tollens' leven, en dat alle zeer kies geselecteerd. Ofschoon als levensschets en tijdsbeeld mislukt (zie Van Vlotens recensie 'Tollens en zijn ongeroepen levensbeschrijver', *De Nederlandsche Spectator*, 22 september 1860, 300-330) is Schotels boek nog steeds van belang door de contemporaine reacties op het werk van Tollens die het geeft en daardoor voor begrip van diens geweldige reputatie.

Maar voor het overige is Huygens' studie nu wel de definitieve biografie geworden waarbij evenwel Busken Huets 'Tollens' in *Litterarische Fantasien en Kritieken*, VI, 97-200 niet gemist kan worden, al was het maar om passages als '(Hij geeft categorieën van dingen en beelden:) Hem lezend, blijft men zich in eene wereld van klassen en algemeenheeden bewegen; en zelfs wanneer hij een bepaald tijdvak of eene bepaalde handeling op het oog heeft, ontbreekt den individueelen stempel' (*ibidem*, 132). Dit citaat zegt meer over Tollens' neo-classicisme en vreemd zijn van echte romantiek, ook al was hij gevoelig en zelfs wel sentimenteel, dan de verspreide passages die Huygens aan de plaats van de dichter ten opzichte van Aufklärung en Romantiek wijdt.

Maar ook Huet zag Tollens teveel zoals hij geworden was; en juist op dit punt onderscheidt zich Huygens gunstig van zijn beide voorgangers. Hij legt de nadruk in zijn boek

op de groei van Tollens' dichterschap tot 1823, het jaar waarin *Avondmijmering* ontstond ('zijn meest persoonlijke creatie', 185), waarin de dichter zijn poëtisch falen erkent, en dat als afsluiting zou mogen gelden van een levensverhaal als 'drama van roeping, beperkt talent, leerjaren, successen en teleurstelling (185, 190); het jaar ook waarin hij op het 'Costerfeest' te Haarlem (een grootse nationale manifestatie) een Feestzang voordroeg, waarin hij zijn tot chauvinisme geworden vaderlandsliefde beleet en met 'voltairiaanse kortzichtigheid' (Huet, *Litterarische Fantasten*, 130) de middeleeuwen verdoemde in frasen als 'Een zware walm hing over d'aardbol heen,/Een bare nacht, zoo ver de blik zich strekte...'. Tollens, van huisuit katholiek, werd in 1827 met zijn gezin remonstrants.

In dit eerste deel van het boek verdwijnen standbeeld en caricatuur en komt een figuur naar voren die als exponent van zijn tijd belangstelling wekt. Wat Huygens zegt over Tollens' bemoeienis met het toneel doet verlangen naar een studie over de politieke betekenis die dit op het eind van de achttiende eeuw en de Franse tijd gehad moet hebben. Ook overigens heeft het goed verteld verhaal soms het effect van een nuttige suggestie. Twee voorbeelden:

Tollens' ontwikkeling van democratisch patriot tot lofzanger van Oranje is niet ongewoon, maar wat Huygens vermeldt over deze politieke ontwikkeling en over Tollens' groeiend nationalisme - sinds 1800 - met zelfgenoegzaamheid en afkeer van respectievelijk Engeland en Frankrijk als keerzijde, doet vermoeden dat een onderzoek naar de relatie tussen beide processen sterk zou kunnen bijdragen tot een beter inzicht in de groei van het negentiende-eeuwse Nederlandse nationalisme.

En tot slot dit: Huygens laat zien hoe Tollens opgroeide in een burgerlijk milieu, dat niet zelden opereerde 'on the wrong side of the blanket'. Hij ging er zelf met een actrice vandoor en trouwde haar. Die liefde bleek bestendig en zo werd hij de liefhebbende echtgenoot en vader die model zou staan voor Victoriaanse oppassendheid. Maar behalve de 'brave' gedichten, zijn er ook andere en veel aardiger erotische, die-soms als gelegenheids-gedicht - aantonen dat preutsheid nog niet het gezinsleven een stempel opgedrukt had. Terecht oppert Huygens dat ook in dat opzicht in de Franse tijd de normen gingen veranderen.

Dit alleraardigste boek is verschenen als het twaalfde deel in de reeks historische werken over Rotterdam, die verschijnt onder auspiciën van het Historisch Genootschap Roterodamum. Papier en lay-out zijn uitstekend; evenals de illustraties, maar de prijs is wel héél hoog!

C. Offringa

H. P. R. Rosenberg, *De 19de-eeuwse kerkelijke bouwkunst in Nederland* ('s-Gravenhage: Rijksdienst voor de Monumentenzorg/Staatsuitgeverij, 227 blz., 208 afb. zw.w., f 26,60).

Tot op de dag van heden ontbreekt ons een genuanceerd, wetenschappelijk verantwoord overzicht van de Hollandse bouwkunst en stedenbouw in de negentiende eeuw. Een dergelijke studie is ook nog niet zo gauw te verwachten door het gemis aan behoorlijke monografieën over architecten en afzonderlijke gebouwen. In feite zijn we nauwelijks toe aan het afronden van een indertijd grondig opgezette inventarisatie (*Coöperatieve Documentatie van de 19de-eeuwse Bouwkunst*), waardoor het eigenlijke bestand aan monumenten met de daarbij behorende documentatie, nog niet te overzien is. H. P. R. Rosenbergs boek, *De 19de-eeuwse kerkelijke bouwkunst in Nederland*, is dan ook een belangrijke bijdrage tot onze kennis van het negentiende-eeuwse bouwen, maar draagt tegelijkertijd alle kwalijke sporen van ons relatief beperkte inzicht in deze materie.